

Serie Vlugschriftjes No. 4.

Vrijland en de Vrijlandbeweging.

DOOR

K. TER LAAN.

Prijs: 3 Ct. 10 Ex. 20 Ct. 25 Ex. 30 Ct. franco per post.

Uitgave van de „Nederlandsche Vrijland Vereeniging.”
Centraalbureau: Egelantiersgracht, Amsterdam.

„Vrijland en de Vrijlandbeweging.”

Een Utopie wat nader bekeken.

I.

Vrijland zal zijn de maatschappij der toekomst, zonder armoede; het land van »Vrije arbeidskeuze op vrijen grond met vrije arbeidsmiddelen»; de samenleving, waar aan iedereen burger de volle opbrengst van zijnen arbeid verzekerd is. Waar het socialisme niet langer vijandig staat tegenover de persoonlijke vrijheid, al schijnt het honderd maal dat deze twee onverzoenlijk zijn. —

Men zal er arbeiden ieder in zijn eigen belang, ieder voor zich zelf, zooals men het verkiest: dat is de vrijheid. Toch zal men daardoor tevens arbeiden in het belang van het algemeen, niet in naam zooals hier, maar in der daad: dat is het socialisme.

Vrijland geeft meer nog. Het maakt de geleerde theoriën omtrent overbevolking tot een sprookje; door dien men er het volle gebruik maken kan van al de heerlijke uitvindingen welke de schranderste der menschen deden voor al hunne soortgenooten. Doordien men er den bodem bebouwt en niet langer berooft, blijkt het dat er ruimte in overvloed is voor allen; dat wij allen kunnen aanzitten aan den welvoorzienen disch des levens en dat wij elkaar niet langer behoeven te duwen en te stooten.

Het lied der engelen: »In menschen een welbehagen» wordt daar begrepen. Nu de werkmán het vuile en het zware werk laat verrichten door de zooveel sterkere machine; nu hij in eenige uren per dag zooveel weet voort te brengen, dat hij genoeg heeft om in zijne vele behoeften te voorzien; nu hij voedsel heeft in plaats van vulsel en nu hij bij brood alleen niet meer behoeft te leven; nu er ook voor hem vrije tijd overblijft om zijnen geest te verrijken en om het schoone leven op de ruïne aarde te genieten, nu is het voor hem zoo veel gemakkelijker geworden een goed mensch te zijn. Hij acht zich gelukkig, omdat hij leeft: het is alles zoo goed. Was hij vroeger opgesloten, beroofd van licht en lucht, van geur en kleur, te midden van andere ongelukkige wezens, hem onverschillig, ja dikwijls vijandig, — nu zijn de boeien verbroken, de zon schijnt ook voor hem, evengoed als voor ieder ander; en de anderen zijn de zelden ook niet meer; zij hebben geene reden meer om hem als mededinger te beschouwen. Het oude is voorbijgegaan als een benauwde droom!

In menschen een welbehagen!

Is dat geene utopie? Geene hersenschim, door de dweepers uit het eene geslacht nagelaten aan de dweepers van 't volgende? Is het geene utopie, dat in 't vervolg noch werkgevers, noch groot-grondbezitters, noch fabrikanten, noch ook de staat —, als eenige werkgever in hunne plaats —,

de arbeidersdrommen zullen voorschrijven wat zij elken dag te doen hebben? Is het dan geen utopie, dat de arbeiders zich zelf zullen organiseeren tot vrije associaties, zóó als dat hun het voordeeligst uitkomt? Dat zij zich daarbij kunnen aansluiten naar willekeur en dat zij die weer mogen verlaten, als ze elders kans zien meer te verdienen, of hetzelfde in korter tijd en gemakkelijker? — Dát toch willen de Vrijlanders. Niet meer de kleine landbouw en de kleine produktie, want die behooren onherroepelijk tot het verleden. Wie ze wil houden, of ze terugwenscht, moet ook weer het spinnewiel in eere herstellen en zijn eigen brood bakken.

Samenwerking dus! Vereenigingen van werkers, die allen dezelfde rechten hebben, hunne eigen direktieuren kiezen, en die de opbrengst van den arbeid onder elkander verdeelen naar den duur en de waarde van ieders werk. Zoo zullen zij zich samenvoegen, om met al de ten dienste staande hulpmiddelen het land te bebouwen, brood te bakken, huizen te timmeren, mijnen te ontginnen, machines samen te stellen, katoen te spinnen, schoenen en kleeren te maken, en in het kort, de geheele produktie ter hand te nemen. —

Voor het eerst — en voor altijd — wegneming der slavernij. Werkelijke toepassing van de liberale leer der vrije concurrentie. Die leer immers, op zich zelf beschouwd, is juist. Maar — er is nog nooit *vrije* concurrentie geweest! De voorwaarden onder welke de arbeiders van heden den strijd om het bestaan met de bezitters van grond en kapitaal hebben te voeren zijn al te ongelijk! Aan den eenen kant alle geld en alle grond, dus alle produktiemiddelen, en daarbij nog alle macht en alle wetenschap. En daartegenover de massa's, die niets hebben dan hunne ongeorganiseerde arbeidskracht, welke ze moeten verkoopen aan den eerste, den beste, die er een stuk brood voor geeft. Neen, dat is geen concurrentie! Dat is gewoon weg slavernij.

Daarom zal men in Vrijland de *voorwaarden* om te arbeiden voor iederen burger gelijk maken. Dan is het aan hem om te beslissen wat hij wil doen met zijn arbeidskracht. Daarom moet de aansluiting bij en de uittreding uit elke associatie volkomen vrij zijn („Freizügigkeit," zooals Hertzka het noemt); daarom moet ieder het recht hebben lid te worden van die associatie, waar hij voor zijn werk de hoogste belooning vindt. Daarom moet niemand dus grond is persoonlijk eigendom bezitten, maar het moet aan allen vrij staan een willekeurig stuk land te bebouwen. — Men vreeze niet, dat er op deze wijze associaties zullen komen met te veel leden en daardoor overproductie in sommige bedrijven, of dat er strijd zal zijn tusschen verschillende personen, die hetzelfde stuk land wenschen. Immers, als dat het geval is, aan wordt natuurlijk het loon voor

iedereen arbeider, zowel bij de industrie als bij den landbouw geringer: een overvoerde markt doet de prijzen — arbeidsbelooning — dalen, en het eigenbelang wijst den leden van zelf den weg naar andere associaties en naar andere stukken grond, waar meer is te verwerven in denzelfden tijd.

Om dit doel te bereiken — gelijke voorwaarden voor iedereen — geeft de gemeenschap aan de associaties de middelen om te werken. Dat is, zij schiet geld voor, zoodat iedere vereeniging zich in het bezit kan stellen van de benoodigde gebouwen, grondstoffen en machines. Daar dit geld uit de productie terug wordt betaald, en een baukroet in Vrijland zoo goed als onmogelijk is, (de leden verlaten de associatie reeds dan, als het loon er lager is dan ergens elders en bovendien blijven ze aansprakelijk voor de aangegane schuld) en daar ten slotte de gemeenschap door de Centraalbank de middelen in handen heeft om haar voorgeschoten bedragen terug te krijgen, is deze inrichting, hoe onmogelijk zij ook schijne bij den eersten aanblik, zoo solide als de Bank. —

Zoodoende kunnen niets bezittende arbeidersgroepen fabrieken oprichten. Zoodoende blijft er voor den kapitalist geene enkele gelegenheid om ronte van zijn geld te trekken, daar er geene geldbelegging meer is, noch in den grond, noch in de industrie, noch in eenige andere onderneming. Dan kan er niemand meer leven, of het moet zijn van zijn eigen *verdient* geld en — mooier nog! — er zal niemand meer zijn, of hij verdient al wat hij noodig heeft.

Dus is armoede eene onmogelijkheid geworden, de poelen van ellende zijn opgedroogd. Het waren moerassen, niet alleen zelve onvruchtbaar en ongezond, maar ook nog gevaarlijk en schadelijk voor al het land er om heen. Niet alleen de armen uit de sloppen der steden en de krotten der velden vertoonen zich met hangend hoofd en met een gerimpeld gezicht; ook de andere standen der maatschappij lijden daar onder; ook daar zorg en kommer, ook daar al te weinig gezonde levenslust en frissche kracht. — Maar in Vrijland zijn de moerassen droog gelegd en in lachende landouwen herschapen, zelve gezond en vruchtbaar en in plaats van met moeraskoorts bezwangerde, dampige lucht ademt al het veld rondom in eene zuiveren dampkring!

Zou dat inderdaad geene utopie zijn?

II.

Wanneer wij ons een of ander artikel aanschaffen, onverschillig wat het zij, dan is de prijs, dien wij er voor betalen, de som van vier termen: *grondrente*, *kapitaalrente*, *ondernemerswinst* en *arbeidsloon*. — Grondrente is de vergoeding die de gebruiker van een stuk land moet geven aan den bezitter daarvan; kapitaalrente wordt betaald aan

hem, die den producent van geld voorziet; ondernemers winst is de belooning voor dengene, die eene groep van ongeorganiseerde arbeiders vereenigt tot productieve doeleinder, en arbeidsloon ten slotte is het loon, dat aan de voortbrengers wordt uitgekeerd. Nu is er dikwijls beweerd, dat er *evenredigheid* bestond tusschen dit arbeidsloon en de andere drie termen, Zeker *verband* is er dan ook, maar dat is alles: Immers, wanneer door toeneming der bevolking de grondrente stijgt; wanneer door meerdere vraag naar kapitaal de interest hooger wordt; wanneer de ondernemer meer winst maakt dan te voren, dan zal toch nog het arbeidsloon ongeveer gelijk blijven. Want de grondbezitter, noch de kapitalist, noch de werkgever zal eene reden zien, om het te verhoogen. Omgekeerd ook kunnen ze het niet verlagen, omdat het steeds zoo laag is als het kan, dat is: zoo laag als door den levensstandaard van de verschillende rangen der werkers wordt aangewezen. — Iets anders kan wel plaats hebben. De opbrengst van den grond kan vermeerderd worden door hem te bebouwen met machines, die arbeid besparen en de ondernemer kan zijne winst vergrooten door meer en volmaakter werktuigen te nemen. Dit heeft reeds plaats gehad de geheele eeuw door en nooit op grooter schaal dan in de laatste jaren. Dien ten gevolge is in elk bedrijf het arbeidsloon gedaald tot op de laagste grens — want thans, nu de mensch niet *arbeidsheer* maar *arbeidsmiddel* is, doet ieder ander werktuig zijn arbeidskracht concurrentie aan — en er is geene hoop, dat het met behoud van ons productiestelsel ooit rijzen zal. Want naast de werkers tegen het minimum-loon, staan de werkloozen, de arbeiders die er, in *onze* maatschappij, te *veel* zijn. Die op kosten der gemeenschap moeten worden onderhouden en die een aller ongelukkigst lot hebben.

Toch is zelfs dat jammerlijk bestaan van die steeds aangroeiende duizendtallen nog het ergste niet. Het ergste is, dat op deze wijze de vooruitgang en de voortschrijdende ontwikkeling der maatschappij noodwendig tot stilstand moeten komen. Het is zoo duidelijk: de werkloozen kunnen in 't geheel niets koopen; de arbeiders slechts weinig; de burgerstand niet genoeg. Wat is er nu natuurlijker dan dat de pakhuizen nog vol zitten tot den nok, al wordt er maar een klein deel geproduceerd, van wat men voortbrengen *kan*. En dan hebben wij nu nog onze duizendtallen, die *niets* voortbrengen en toch hun deel van de markt nemen, (militairen, tusschenpersonen in den handel, enz.) en nog onzen tien, ja honderdduizendtallen, die met ouderwetsche werktuigen in het klein werken! Men ziet het: de arbeidskracht onzer natie, ja van allen natiën, wordt verkwist en ongebruikt gelaten! Dat is de doodsteek voor vooruitgang en beschaving. De maatschappij in haar geheel ontwikkelt zich niet meer. Het is zooals Henry

George zegt: wij hebben scholen, boekerijen en musea, maar daarachter wilde horden van woeste Vandalen; de landlooper is gekomen tegelijk met de locomotief, en in elke groote stad, in elk middelpunt der beschaving, zitten de gevangenen en tuchthuizen hopeloos vol. — De voorstanders der openbare school wijten het aan de bijzondere en omgekeerd nog sterker; de man van beschermende rechten werpt de schuld op den vrijhandelaar; anderen weer vinden de oorzaak in het hebben of niet hebben van den gouden muntstandaard. Het is zeker, dat al deze dingen invloed uitoefenen op den toestand des volks; maar zij zijn de *oorzaak* niet; die ligt dieper; die is te vinden in de belemmering der productie, — door de uitbuiting.

Kapitaalrente, grondrente en ondernemerswinst, alle drie maken dat het arbeidsloon laag blijft. Alle drie, eens *goed*, ja tot voor korten tijd *noodzakelijk*, zijn nu met de moderne productiewijze niet alleen overbodig, maar zelfs *schadelijk* geworden. —

Bij de tegenwoordige verhoudingen is grondrente een recht, dat reeds eeuwen gegolden heeft en dat in alle beschaafde landen wordt erkend »Niemand heeft den grond voortgebracht; hij mag dus aan niemand in eigendom toebehooren,» wordt daartegenover gezegd. En op zich zelf is dat zéér waar. Maar menig stuk grond is zoozeer verbeterd door bewerking, drooglegging, dijking, bemaling en door 't aanleggen van wegen, dat het in letterlijken zin is klaar gemaakt. Bovendien hebben de meesten hun grond ter goeder trouw gekocht als hun uitsluitend eigendom. — Bij eene verbetering in de maatschappelijke verhoudingen moet men strikt eerlijk zijn tegenover ieder. Men zal dus slecht kunnen beginnen met eenvoudig dien grond te *nemen*.

Kapitaalrente is evenzeer een recht. Niemand, die door-denkt, zal het onbillijk noemen. Wanneer ik iets noodig heb, dat aan een ander toebehoort, en hij staat mij dat in bruikleen af, op voorwaarde dat ik hem daarvoor eene vergoeding, eene belooning, zal geven, is daarin iets, dat niet zoo behoort? *Zoolang dus de werkgever of de arbeiders andermans geld nodig hebben* voor de productie, zoo lang ook zal er rente voor dat geld moeten worden opgebracht.

Ondernemerswinst is eveneens rechtvaardig. Maar daarbij vragen wij onmiddellijk: »waarom ondernemen de arbeiders zelve niet?»

De wet verzekert het eigendom van den grondbezitter; de wet waarborgt den kapitalist zijn geld en 't vrije gebruik er van. Maar daar is geene enkele wet, die de arbeiders dwingt zich te laten regeeren en „uitbuiten” door een werkgever. Waarom leven zij dan toch gelijk een paard of een koe, met zoo'n meester? Van nature zijn werkgevers en werknemers volkomen gelijk; men heeft daarenboven ook nog werkgevers genoeg, die zelf geen kapitaal of grond be-

bezitten. Waarom dan wachten de arbeiders geduldig af, tot zoo iemand hun gelast, als een huisdier, aan den arbeid te gaan, en waarom zijn zij tevreden met het geringe bedrag, dat hun loon heet?

Het antwoord is niet ver te vinden. De praktijk geeft het ons dag aan dag. Een grondbezitter staat zijn grond en een kapitalist zijn geld af aan ondernemers, aan pachters en fabrikanten, aan bazen, maar niet aan arbeiders, ook nog dan niet als ze zich vereenigd hebben, aan associaties.

Men acht de arbeiders dus niet in staat zelf te produceeren. Zouden zij dan werkelijk daartoe niet in staat zijn? Als dat waar is, dan zijn ze wel gedoemd de eeuwige slaaf te blijven. Dan zal misschien de vorm der slavernij veranderen, zooals wij den slaaf uit de oudheid hebben zien veranderen tot den lijfeigene en den hoorige der middel-eeuwen en dezen weer tot den loonslaaf van 't Manchester stelsel. Maar het wezen van die dienstbaarheid verandert niet. —

Zou het waar zijn? Aan vlijt en ijver zou het niet liggen. Nu werken de arbeiders slechts voor een loon, en hun meerdere vlijt heft even dikwijls verlaging als verhooging van dat loon ten gevolge. *Dan* zouden zij arbeiden in hun eigen belang.

Aan verstand en vernuft zou het zeker ook niet ontbreken. Het is niet te ontkennen, dat de arbeiders van beden op een zeer laag standpunt van ontwikkeling staan. Maar niet allen. Zelfs tegenwoordig is de chef eener zaak dikwijls de bekwaamste niet. Vaak zijn het de direktoren en opzichters, die eigenlijk de leidende personen zijn. En daar deze zelf noch grond, noch kapitaal bezitten, behooren zij tot de loonarbeiders. Bij vennootschappen is dit alles nog sterker. De heeren, die daarbij alles te zeggen hebben, de aandeelhouders, weten niets hoegenaamd van de zaak af. Dikwijls hebben zij alleen om deze reden hun geld er in gestoken, dat ze dan van alle moeite en beslommeringen af zijn. —

Daar hebben reeds de loondienaren alles in handen. —

Het verschil tusschen de leden van vrije associaties en de arbeiders van een werkgever moet elders liggen. De chef van eenige onderneming heeft eene betrekkelijk gemakkelijke taak. Hij heeft maar te zorgen voor bekwame en geschikte opzichters en afnemers; en als hij nu maar oppast dat hij in het spoor blijft van zijne talloze voorgangers, als hij niet te hoog loon geeft en „met zijn tijd meegaat” dan zal hij in de meeste gevallen rijk worden, zooals zijne gelukkige collega's, die hunne schaapjes behoorlijk op tijd op het droge wisten te brengen. —

De arbeider, die eene vrije associatie sticht, heeft een veel moeilijker werk en — nog geen enkelen voorganger. Het moet wel moeilijk vallen de tucht te handhaven onder zijns

gelijken. Allen hebben dezelfde rechten waaraan zij zich niet laten komen. Hoever strekt zich dus de macht uit van den leider? En *wie* moet leider zijn en wie moet werken als gewoon arbeider? En welke arbeider is geheel en al op de hoogte met de beste en goedkoopste grondstoffen, met de markten, met de plaatsen van afzet? Zoo zijn er tal van bezwaren verbonden aan de vrije associatie, maar zóó niet, of die zullen overwonnen worden, zoodra men de zaak aanpakt. De eerste vrije associaties zullen waarschijnlijk harde tijden moeten doorleven; wellicht zullen er te gronde gaan; maar op den duur, en vrij spoedig ook, zullen zij sterker zijn dan de uitbuiting.

Met het kapitaal is het niet anders gegaan. Het is nog zoo lang niet geleden, dat men niet wist te werken met samengevoegde kleine kapitalen. Doch dat is voorbij: tegenwoordig is het geassocieerde kleinkapitaal even sterk minstens als een even groot kapitaal in de handen van één persoon. Dit bewijst het aantal vennootschappen. Welnu, juist op dezelfde wijze als het kapitaal, zal zich ook de arbeid associeeren. Het eigenbelang der leden zal den geschikste tot leider aanwijzen; het zal nauwlettend nagaan of de leider ook misbruik maakt van zijne macht en of hij wel de geschikste persoon blijft. Het eigenbelang zal zorgen voor de discipline; ieder krijgt slechts betaald wat hij leverde, maar dit ook ten vollen. Het moet weldra zoover komen, dat de werkgevers — ondernemers niet meer met de vrije associaties kunnen concurreeren.

Dan zullen deze geld genoeg kunnen krijgen; dan heeft de kapitalist haar leeren vertrouwen. Zij moeten dan huur en rente betalen aan den grondeigenaar en aan den geldschieder, maar al wat er dan nog overblijft van de produktie wordt verdeeld onder de leden. Dan werken zij niet meer voor loon.

Hoe nu te komen tot dien triomf der vrije associaties? Men zou kunnen beginnen met die vakken waarin het minste bedrijfskapitaal wordt gestoken. En dan zou het kapitaal, dat er nog voor noodig is, door een kapitalist, die overtuigd is van 't nut en het voordeel der vrije associaties, kunnen worden voorgeschoten. De beste en zekerste weg om het doel te bereiken is echter staatshulp. Reeds in 1886 schreef Hertzka („Gesetze”) dat de staat niets noodigers en beters te doen heeft dan het verstrekken van voorschotten aan vrije associaties. De arbeiders, die lust hebben, kunnen beginnen. De zaak is mogelijk voor elk bedrijf. En er kan geen beter besteed geld wezen dan voor deze proefneming op sociaal gebied. Het is nuttiger dan het geld voor een spoorweg, want het komt alle ten goede. Geene enkele wet in den staat behoeft er om te worden veranderd; privaatbezit van bodem en produktiemiddelen blijft onaangeroerd. Een voorbeeld. Met staats- of particuliere hulp wordt eene vrije

timmerlieden- associatie opgericht. Men zoekt onder de leden hen uit, die verstand hebben van aannemen en benoemt hen tot direktoren op een inkomen, vastgesteld in de (algemeene) ledenvergadering. Zelfs al was er geen geschikte leider te vinden, dan zou er niets verloren zijn; de associatie zou dan iemand nemen van buiten, tegen een vast te stellen inkomen. In alle gevallen bleef zij zelve de meesteres en alle leden hadden in 't vervolg slechts eigen werk, dat zij daarom zoo goed mogelijk zouden maken. —

Een sociaal-demokraat zal hierop zeggen, dat de staat, als hij toch hulp verleent, beter doet met zelf te beginnen. De staat zou dus de aannemer zijn en alle timmerlieden staatsambtenaar.

Al nemen wij nu ook voor een oogenblik aan, dat de Staatsalmacht mogelijk en wenschelijk is, de staat zal toch nooit zoo gemakkelijk kunnen *beginnen* als de associatie. Bij eene *vrije* associatie zou deze de gelden slechts voorgeschoten krijgen; zij zou moeten concurreren met andere aannemers. Indien de vrije associatie dus slaagt, dan is het, omdat zij beter werkt dan de loonarbeiders van den aannemer. Maar zoodra de staat zelf timmerman en aannemer wil worden, dan is vrije concurrentie onmogelijk. De staat moet bovendien gelijk recht geven aan alle burgers en zal dus niemand der timmerlieden mogen weigeren. De staat zou dus in ongunstiger omstandigheden komen dan de associatie van vrije werkers, die, *in den beginne*, zeer zeker slechts flinke lui zullen aannemen. Bovendien zal de vrije associaties elk oogenblik hare manier van werken kunnen veranderen; de staat is daarbij aan vaste bepalingen gebonden en die laten zich maar zoo gemakkelijk niet veranderen. Dan nog zal de associatie haren leider afzetten, zoodra hij blijkt niet de geschikte persoon te zijn; de Staat kan zijne ambtenaren niet ontslaan om dergelijke reden. Ten slotte nog zal het mislukken eener vrije associatie slechts tengevolge hebben, dat de leden het op eene andere wijze beproeven, terwijl de slechte afloop eener staatsonderneming reden zou zijn voor den Staat om van alle dergelijke zaken af te zien.

Doch, laten wij maar aannemen, dat de staat kan zijn timmerman en metselaar, landbouwer en visscher, schoorsteenveger en rookverdrijver, zoo is daarmee nog niet beweerd dat dit ligt op den weg der ontwikkeling. Integendeel! De werkers willen niet langer in *dienst* zijn; zij streven naar algeheele vrijheid van handelen; zij willen zelf hunne zaken regelen; zij streven naar zelfstandigheid. In dienst der gemeenschap zouden zij die niet vinden, evenmin als nu de ambtenaren vrij zijn of kunnen zijn. In dienst van de staatsalmacht zullen zij zelfs minder vrij zijn dan ergens elders, omdat zij dan niet weg kunnen loopen.

Neen! de alles regelende staatsalmacht zou niemand bevallen. Ieder moet en wil verantwoordelijk zijn voor eigen daden; de mensch wil zélf zijn werk kiezen en aan een ander niet vragen, wat en hoe hij arbeiden zal. Elke vakvereeniging, die opgericht wordt, is het bewijs, dat de arbeidende bevolking een woordje méé wil spreken. Dit bewijs levert ook élke werkstaking; élk orgaan der werkers, élke fabrieks onderneming, ingericht naar het stelsel van Schultze — Delitsch. Hoe meer de arbeider ontwikkeld is, des te minder duldt hij dwang, des te meer ziet hij de macht der vrije vereeniging in. Al bestaat er nog nergens eene Vrijlandsche associatie, toch zijn de kiemen aanwezig en is de tijd geschikt. Zoodra de eerste associatie slaagt, is het pleit gewonnen. Wie eens lid daarvan is, treedt er nimmer wéer uit; wie het nog niet is, zal trachten het te worden. —

Om te komen tot de Vrijlandsche werkersgroepen hebben wij geene Revolutie noodig, gelijk die, al kwam ze, ook niet baten zou. Immers, het *recht* om vrij van elken werkgever te arbeiden, heeft men al lang. De bekwaamheid om er gebruik van te maken, die moet men nog *verkríjgen* en *toon*en. Niemand zal ontkennen, dat daartoe noodig zijn doorzicht en kunde, ijver en trouwe plichtsbetrachting. Niemand zal beweren, dat brandende huizen of door de vensters geworpen straatstenen ook maar één van die vier geven!

III.

Zooals wij zagen behoeft er geene enkele letter in geene enkele wet veranderd te worden, om te komen tot die vrije associaties zonder werk »gever», waar het loon onder de werkers verdeeld wordt. Daardoor zal dit loon *zeker* stijgen; daardoor kan ieder méér en béter zijne behoeften bevredigen; er wordt méér gekocht, dus ook méér voortgebracht; de werkloosheid vermindert, verdwijnt misschien. *Maar daarmede is de sociale kwestie niet opgelost!* — Er blijft kapitaalrente. Dat is: de man, die niets doet, ontvangt nog de eerste opbrengst en de zekerste. De produktie moge slagen goed of slecht, de rente wordt betaald goed en zeker.

Er blijft grondrente. Vooraf moeten de arbeiders, die den grond bewerken, voor dien grond betalen. Niet voor ééne keer, neen, telkens weer; ieder jaar; altijd door! Daar grond en kapitaal steeds noodig zijn voor elken arbeid en de ophooping van 't bezit steeds door zal gaan, zoolang het kapitalistische stelsel gehandhaafd blijft, moet dus steeds een zeer groot deel van de arbeidsopbrengst worden afgestaan aan menschen, die zelf niet voortbrengen, maar die de voortbrenging der anderen geheel en al in de macht hebben.

De maatschappij zou zich dan nog niet kunnen ontwikkelen. Zij zou eene schrede vooruit gegaan zijn en weer gedoomd wezen tot stilstand. Het loon der werkers zou nog gedrukt worden: zij zouden nog niet in al hunne behoeften kunnen voorzien; zij zouden dus nog veel dingen ongekocht moeten laten; de produktie zou nog steeds worden belemmerd. De gedwongen werkloosheid zou langzamerhand zeker terugkomen, terwijl aan den anderen kant de mensch geen gebruik zou kunnen maken van de allerbeste arbeidbesparende machines, welke zijn vernuft uitvond. Want hoe goedkoper menschenlijke arbeidskracht is, des te weniger voordeel heeft men van machines. (Rusland en China tegenover Engeland en Amerika!)

Nog iets anders. Bij de vrije associatie onder de tegenwoordige omstandigheden, in deze wereld van „uitbuiting,” zou wél de ondernemerswinst vervallen. Dit voordeel zou echter maar voor een deel komen aan de arbeiders; kapitaal- en grondrente zouden weldra met het grootste deel weggaan. Want hoe meer de associaties bloeiden, des te meer kapitaal en grond ze zouden noodig hebben. Des te hooger ook rente en huur!

Daarom moeten ook kapitaal- en grondrente verdwijnen.

En dit is mogelijk! Eenvoudig *wijl de gemeenschap én grond én kapitaal verschaffen zal!* Zooals thans een bankier geld voorschiet op soliede onderpand, zoo zal de Vrijlandsehe samenleving kapitaal tot den arbeid verstrekken aan elk harer leden; tegen geen andere zekerheid dan die hun arbeidskracht aanbiedt. En is deze borg niet de meest zekere van alle, bij een rechtsorde waar ieder in staat is zijn arbeidskracht op de meest winstgevonde manier aan te wenden, zonder ooit voor werkloosheid, overproductie of crisissen te vreezen? Zal deze borg niet de meest zekere zijn in een gemeenschap waar alle uitbuiting is uitgesloten en dus des arbeiders inkomen zal stijgen tot het maximum van zijn — bijna onbepert — productievermogen? Natuurlijk zullen de kapitaal-eischenden de hun verstrekte voorschotten moeten terugbetalen, uit de opbrengst des arbeids en dat zij zich van deze verplichting niet kunnen ontslaan, daarvoor zorgt wéer de inrichting der vrijlandsche samenleving met haar *Clearing-systeem*. In Vrijland zal men namelijk niet dat klein winkelbedrijf, dat ruïneerd tusschenpersoonstelsel van heden kennen. De gemeenschap, vertegenwoordigd door de *Centrale Bank* draagt zorg voor de verkoop der voortgebrachte producten, door deze in door haar ingerichte warenhallen verkrijgbaar te stellen. Van zeer groot economisch belang is het, dat door deze regeling muntverkeer over 't algemeen overbodig wordt: de voortbrenger krijgt voor de waarde van zijn product een te goed; de verbruiker voor de waarde van het door hem aangekochte een debet, in de boeken der *Centrale Bank*. In ge-

wone gevallen is dit de eenige transactie. Uittreksels van dien rekening- courant zijn ten alle tijden voor alle burgers verkrijgbaar, en is tevens door deze regeling de gemeenschap in staat zich onder alle omstandigheden te verzekeren van de richtige terugbetaling der verstrekte voorschotten; daar zij de arbeidsbelooning in handen heeft reeds vóór de voorschotnemers daarover hebben beschikt.

Wat nu den bodem aangaat, die zal er vrij zijn als de dampkringslucht. Dit schijnt ons onmogelijk; moeielijk uitvoerbaar ten minste. Wij zijn dan ook zoo gevangen in oude vormen en denkbeelden! We kunnen het niet begrijpen, — hoewel 't toch zoo zéér *natuurlijk* is! — dat de aarde niet langer een »heer" zal toebehooren; dat allen vrijelijk zullen kunnen gebruik maken. Immers; direct of indirect heeft ieder grond noodig voor zijn arbeid, voor zijn woning. Grond is dus levensvoorwaarde, zoo goed als licht, lucht en water. De levensvoorwaarden van alle menschen afhankelijk gemaakt van de willekeur van enkelen, moet wel de niet-bezittende massa afhankelijk blijven en — voorwerp van exploitatie en winstbejag. Daarom radicaal; radicaal in goeden zin, en de aarde — onzer aller voedster — erkend als vrij, als heereeloos. *Vrij*, d.w.z. onbelemmerd zij de arbeid, vrij de bodem. Géén laudeigenaar, geen pachtheer dus meer; maar ook geen rentetrekken de kapitaalbezitters, geen overbodige ondernemers, geen economisch-nadeelige tusschenhandel; in èèn woord: geen monopolisme van welke soort dan ook!

In plaats van dit alles de geheel onafhankelijke arbeider-ondernemer, in vrije associatie samenwerkende met zijn beroepsgenoten, en zelfstandig beslissende over de aard en den duur van zijn arbeid; alleen daarin geleid door het *dán voor het eerst zuiver werkend eigenbelang*, en vrij beschikkende over de door géén cynsverplichtingen meer gecedeerde arbeidsopbrengst.

Heerlijk ideaal; de mensch, edel en vrij geboren, *waarlijk mensch geworden*, in heel de grootsche, hooge beteekenis des woords! Want zal niet zijn stoffelijke verheffing oorzaak zijner zedelijke hooger ontwikkeling zijn? Zal niet de deugd toenemen; waar geen aanleiding, — »geen verplichting" zei ik bijna — tot ondeugd meer bestaat? Zullen leugen, diefstal, bedrog nog voorkomen anders dan bij uitzondering, wanneer de arbeid, geëerd als rijke bron van alle zedelijke en stoffelijke ontwikkeling, ieder menschenkind bij matige krachtsinspanning een menschwaardig bestaan verzekerd?!

Dit geluk is niet meer onbereikbaar, niet langer een droombeeld. Integendeel; wij hebben het in ons bereik; zegevierend kunnen wij er de hand op leggen, *zoodra wij slechts willen*.

En wij, Vrijlanders, ja waarlijk **wij willen!**

Een krachtige praktische poging zal van ons *willen*, en naar wij gelooven, *ook van ons kunnen* getuigenis geven.

Een praktische poging zal der wereld leeren, *hoe* de sociale ellende te bestrijden, *hoe* vrede en welvaart te stellen voor strijd en gebrek. Hun die de doedende, afmattende strijd der politieke partijen; of de hoop- en troosteloze agitatie voor zoogenaamde »parlementaire» of »revolutionaire actie» moede zijn; hun die ernstig aan dadelijke en afdoende verbetering en vernieuwing der toestanden willen arbeiden door de zakelijke stichting van onzen *modelstaat* »Vrijland» op buiten- Europeeschen bodem te helpen bevorderen, hun allen reiken wij de hand **ter reddende daad!**

„Nederlandsche Vrijland Vereeniging.”

(Als Rechtspersoon erkend bij Besl. 56, St.-Ct. 287 van '96.)

Inlichtingen schriftelijk door de Afdeelingen:

- Amsterdam:** Adres *Vrijlandbureau*, aldaar,
Haarlem: » *J. Heyboer Jr.*, Zuiderstraat 10.
's Gravenhage: » *D. Hoos*, Sirtemastraat 159.
Rotterdam: » *Jac. A. van Spanje*, Zomerhofstraat 58.
Bloemendaal:
Hilversum: » *B. Mellema*, 1e Nieuwstraat 7.

VRIJLAND-LECTUUR.

- Prof. Dr. Th. Hertzka:** »Vrijland, een maatschappelijk toekomstbeeld.» (*Standaardwerk, naar de 9e uitgave.*) door K. ter Laan. f 1.60
- Pr. Dr. Th. Hertzka:** »Een droombeeld van de toekomst.» „ 1.60
(*Gebonden*), „ 2.—
- H. Groustra:** »Vrijland en de Vrijlandbeweging.» „ 0.60
- Chr. Kock:** »De ontwikkeling der maatschappij tot uitvoerbaar Socialisme.» „ 0.10
- Chr. Kock:** »Verzoening der belangen aller Vrijzinnigen.» „ 0.10
- Chr. Kock:** »Vrijland, een beeld van evolutie.» (*uitverkocht*) „ 0.10
- Chr. Kock:** »Een weg ter bevrijding? Nr. 1.
der Serie Vlagschriftjes der »N. V. V.» „ 0.03
- Prof. Dr. Th. Hertzka:** »Vrijland en de sociale Partijen,“ Nr. 2
der Serie Vlagschriftjes der »N. V. V.» (*uitverkocht*) „ 0.03
- Chr. Kock:** »Het Communisme en de Werkelijkheid.“ Nr. 3
der Serie Vlagschriftjes der N. V. V. „ 0.03
- K. ter Laan:** »Vrijland, een Utopie wat nader bekeken.“ Nr. 4
der Serie Vlagschriftjes der N. V. V. „ 0.03
- Dr. C. Schmidt:** »Vrijland en Vrijlandkolonisatie“ (Groot Strooibijlet
- Chr. Kock en Dr. C. Schmidt:** »Sociaal-Liberaal Orgaan »Vrijland“
Halftaamblad der »Nederlandsche Vrijland-Vereeniging.“ Per
Jaar f 1.25, per 1/2 jaar f 0.65 bij vooruitbetaling.

Het Vrijlandbureau. — Amsterdam.

„Nederlandsche Vrijland-Vereeniging.“

(Als Rechtspersoon erkend bij Best. 59; St.-Gt. 287 van 1896.)

Inlichtingen door de Afdelingen:

- Amsterdam:** L. A. Hartman, de Wittestr. 19.
Bloemendaal:
 's Gravenhage: D. Hoos, Sirtemastr. 159.
 Haarlem: I. Heyboer Jr., Zuiderstr. 10.
 Hilversum: B. Mellema, 1e. Nieuwstr. 7.
 Rotterdam: C. Klingens, Oudaenstr. 19.

Hoofdbestuur: Vrijlandbureau, Amsterdam.

Goedkoopst Adres voor

Rieten, Gordijnen, Behangselpapieren, Vloerzeilen, Karpetten, enz. is bij

H. W. RUSSE,

Prinsengracht 172, hoek Bloemstraat vlak over de Westertoren.

1	Karpet	1.	3	en	br.	2	el	van	af	f 2.75	tot	f 8.—	VLOERZEILEN. Vloerzeilen ruim 2½ el breed van af f 0.60, f 0.70, f 0.80 tot f 1.50 per el. Vloerzeilen ½ el breed van af f 1.35, f 1.50, f 1.75 tot f 2.— per el. Vloerzeilen 5 el breed f 2.50 per el enz. enz.
1	»	»	3	»	»	2½	»	»	»	3.50	»	5.75	
1	»	»	3½	»	»	2½	»	»	»	4.50	»	12.—	
1	»	»	4	»	»	3	»	»	»	5.50	»	19.—	
1	»	»	4½	»	»	3½	»	»	»	7.50	»	20.—	
1	»	»	5	»	»	4	»	»	»	9.50	»	24.—	

Karpetten worden ook op zicht aan huis
bezorgd bij opgaaf van grootte. Levering
uitsluitend à contant.

Verder alle soorten *Tafelzeilen, Loopers, Gordijn-Stoffen, Tafelkleeden, Kleedjes, Matten,* enz. enz.

